

MARELE RĂZBOI ȘI OCUPAȚIA GERMANĂ A BUCUREȘTIULUI. ÎNCERCAREA INTRODUCERII CALENDARULUI GREGORIAN

Ștefan Silviu POMPAȘ*

Cuvinte-cheie: război, refugiu, București, calendar, Sf. Dimitrie Basarabov (cel Nou)

Keywords: war, refuge, Bucharest, calendar, St. Dimitrie Basarabov (the New)

Secolul XX debutează cu numeroase convulsii sociale. Mai întâi, în 1905 în Rusia țaristă izbucnește o revoluție ce va prevesti căderea ulterioară a regimului. În România, în 1907 va izbucni ultima mare răscoală țărănească. Balcanii aveau să fie zdruncinați de un război în două acte – 1912 și 1913. În al doilea război balcanic va interveni și România, contra Bulgariei. În scurt timp a izbucnit Marele Război, conflict global ce se va întinde pe patru ani, între 1914-1918. După doi ani de neutralitate și tratative diplomatice acerbe, guvernul Brătianu (alături de regele Ferdinand) lua decizia de a intra în război, în august 1916, împotriva Puterilor Centrale. Decizia nu a fost una ușoară, societatea fiind divizată în două mari grupări: una favorabilă intrării în război alături de Antanta (Marea Britanie, Franța, Rusia), alta, alăturării în efortul de război al Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Imperiul Otoman). Tabăra celor favorabili alianței cu Antanta era majoritară, ca de altfel o bună parte a societății românești din acele vremuri.

Nici măcar Brătianu nu a fost convins prea ușor de a se alătura Antantei. S-a decis, într-un final, după ce obținuse, cel puțin pe hârtie, maximum posibil, adică Transilvania, Bucovina, Banatul întreg până la Tisa și Dunăre, pe scurt o frontieră cu Ungaria împinsă cât mai la vest posibil; de asemenea, sprijin militar consistent din partea viitorilor aliați occidentali. Poate că nici chiar toate acestea nu ar fi fost suficiente, dacă nu ar fi intervenit presiunile uriașe venite din partea Antantei, care a dat de înțeles

* Colegiul Național Pedagogic „Gheorghe Asachi” și Colegiul Național „Petru Rareș”, PIATRA-NEAMȚ; Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” – Facultatea de Istorie, IAȘI.

elitei politice de la București că e ultimul moment când României i se mai cere sprijinul militar: „*Acum ori niciodată*”¹!

Judecând viața politică a vremii, cam jumătate din membrii Partidului Conservator, unul dintre cele două mari partide ale țării, alături de Partidul Liberal, erau „germanofili”. Cei mai de seamă reprezentanți ai acestui curent erau: Petre P. Carp, Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman. Existau chiar și liberali cu orientare progermană. Cel mai cunoscut era Constantin Stere, originar din Basarabia, figură marcantă a vieții intelectuale (fondator al *Vieții Românești* și rector al Universității din Iași) și politice românești. Toți aceștia credeau că marele pericol pentru România îl constituie Rusia și că soarta românilor basarabeni era mult mai grea decât a celor din Transilvania, care se sprijineau pe o puternică organizare bisericească, în jurul celor două mitropolii: ortodoxă și greco-catolică, având totodată și o densă rețea școlară (mai multe școli primare și câteva licee, fără nicio universitate), alături de organe de presă proprii. Pe scurt, erau mult mai legați de România, pe când cei ce locuiau între Prut și Nistru nu se bucurau de tot acest tratament, fiind rusificați în mod sistematic de către autoritățile țariste². În plus, Transilvania nu aparținuse niciodată României, pe când Basarabia și Bucovina fuseseră răpite din trupul Moldovei, în 1812, respectiv 1775.

Cu toate aceste controverse de ordin politic, România intră în război alături de Antanta, la data de 28 august (15 august pe stil vechi) 1916 cu gândul de a elibera Transilvania de sub dominația Imperiului Austro-Ungar. Cum această provincie nu era suficient de bine apărată, armata română pătrunde destul de adânc. Brașovul este ocupat, principalele trecători ale Carpaților sunt sub control românesc, armata ajungând până în apropierea orașelor Sibiu și Sighișoara. Totul avea să se sfârșească odată cu ofensiva trupelor bulgaro-germane din sudul Dunării ce capturaseră Turtucaia (6 septembrie) și Silistra (8 septembrie). În 1916 acestea făceau parte din Cadrilater (Dobrogea de sud), teritoriul ce a fost anexat de România de la bulgari în urma celui de-al doilea război balcanic din 1913. Din cauza dotărilor precare și a aprovizionării deficitare, armata română va fi înfrântă spre sfârșitul anului 1916. Trupele germane vor intra în București la data de 6 decembrie. Regele, guvernul, clasa politică reprezentativă, dar și mulți dintre locuitorii Munteniei se vor retrage în Moldova, în special la Iași. În scurt timp, orașul avea să fie copleșit de mulțimea refugiaților de război, care generau penurie alimentară și, mai ales grave, epidemii. Peste jumătate din teritoriul țării, în care se aflau cele mai importante centre agricole și industriale, a fost ocupat de armatele inamice. România de la sfârșitul anului 1916 se rezuma doar la Moldova de nord, Iașul fiind noua capitală, una de conjunctură. Moralul soldaților era unul extrem de scăzut, iar situația socială era una dramatică, provocată de greutățile deosebit de mari prin care

¹ Boia 2013, 37.

² Boia 2014, 72-74.

treceau toate păturile sociale. Brătianu a format la data de 24 decembrie 1916 un guvern larg, de unitate națională, ce avea rolul de a fi cât mai reprezentativ cu putință, dată fiind situația disperată prin care trecea țara (și aceasta redusă mult din dimensiuni).

Singurul lucru benefic pe care l-a adus sfârșitul anului 1916 a fost misiunea militară franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Corpul ofițeresc francez a organizat și instruit armata, efectele văzându-se un an mai târziu, în luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz, unde românii rezistă eroic, alături de armata rusă prezentă încă pe front.

Memoriile colonelului medic Vasile Bianu, participant la acele momente, sunt zguduitoare, considerând pribegia populației și retragerea armatei în Moldova ca pagina cea mai cumplită a campaniei din anul 1916:

„Populațiunea aproape întregă, atât cea bogată, cât și cea săracă, cuprinsă de spaima inamicului, de ororile la care se spunea că se dădea față de toți locuitorii, și mai ales față de copii, flăcăi și fete, și-a luat lumea în cap și sate întregi au plecat cu ce brumă puteau lua. Ruina se întindea cât vezi cu ochii. [...] Trenurile erau îmbăcsite de călători, vagoanele arhipline, încărcate chiar și pe acoperișurile lor de oameni de toate vârstele, mulți erau agățați de scări, chiar și pe mașină, pe botul ei, pe tender, în toate colțurile pe unde se putea urca vedeai o mulțime de nenorociți atârănând ca ciorchinele de struguri. [...] Convoaie întregi de sute și mii de fugari, zăpăciți, trași la față, mai mult neimbrăcați, vedeai pretutindeni. Trăsuri, căruțe trase de cai, care cu boi, încărcate cu tot felul de obiecte și printre ele copii înghesuți, treceau mereu și greoi în șiraguri neîntrerupte pe șoselele desfundate de ploaia care nu mai înceta și de urmele copitelor și ale roților, toate acestea se scurgeau ziua și noaptea și nu se mai sfârșeau. Mulți săraci, care nu aveau puțința de a fugi cu trenul sau în trăsuri, au plecat pe jos cu bagajele în spinare și mamele cu copiii în brațe sau de mână, dintre care mulți cădeau pe drum și nu se mai sculau. [...] Armata se retrăgea și ea în neregulă, după cum putea. Puști aruncate, tunuri sfărâmate, căruțe, chesoane, efecte părăsite pretutindeni, cadavre de cai umpleau drumurile, gările pline de răniți care așteptau să fie transportați în vreun spital. [...] Cine ar putea descrie toată tristețea și durerea ascuțită a acestor clipe cumplite, când îți se părea că bunul Dumnezeu și-a întors față de la noi? Peste tot pustiu și jale, iar vremea continua să fie rea și zilele posomorâte din cauza ploilor care au transformat drumurile în mocirle și bălți, prin care oamenii înotau până la genunchi. Soldații stăteau ziua pe poziții, așteptând inamicul sau luptând cu el când se iveau, iar noaptea se retrăgeau prin beznă, dibuind din loc în loc, fără să deie de vreo casă de adăpost. Se retrăgeau astfel în șiruri lungi, mult rărite, se retrăgeau mult truditelile noastre trupe, întristate și amărâte, ne mai rămânându-le în sufletele lor decât nădejdea

într-un viitor mai bun, nădejde care nu le-a părăsit niciun minut, mergând spre pământul sfânt al Moldovei”³.

Ștefan Zeletin asistase la acest tablou trist și funest al retragerii, încercând să-l explice:

„Atunci s-a născut acea pagină de jale și de durere din istoria neamului nostru: exodul populației civile din părțile oltene și muntene, nu ordonat și chibzuit de sus, ci la întâmplare, în haos și zăpăceală desăvârșită, fiecare părăsindu-și casa și pornind în lumea mare cu ceea ce putea lua pe dânsul. S-au rătăcit adesea, în acest vălmășag, de coloane militare și convoiuri civile, părinții de fii, soțiile de soți, uneori spre a nu se mai vedea niciodată. Câte dureri, câte vieți omenеști nu s-ar fi cruțat, dacă cei cu răspundere și-ar fi dat seama de la început de proporțiile nenorocirii noastre, și ar fi spus oamenilor să stea liniștiți la casele lor”⁴!

Pictorul Costin Petrescu, ajuns în iarna anului 1916 la Iași, în Moldova, zugrăvea în cuvinte calvarul fugarilor flămânzi și înghețați, morții neîngropați ce zăceau la margine de drum, tifosul exantematic ce făcea ravagii în casele neîncălzite, în contrast cu nepăsarea politicianilor și boiernașilor a căror viață nu cunoștea aceste lipsuri, fiind bine puși la adăpost⁵.

Situația din Iași era dramatică, fapt întărit și de un alt contemporan al evenimentelor de la sfârșitul anului 1916. În capitala Moldovei și, conjunctural, a României, a trebuit sacrificată pădurea de pe Dealul Copoului pentru a asigura necesarul minim de lemne pentru populație⁶.

Nu s-a putut stabili exact numărul celor care s-au refugiat în Moldova în toamna și iarna anului 1916. S-a estimat că au fost circa 1,5 milioane de oameni, la care s-a adăugat aproape un milion de militari ruși și alte mii de prizonieri și de internați civili, cetățeni ai statelor inamice. Toate acestea au făcut ca numărul celor veniți să fie mai mare decât întreaga populație a Moldovei, care atinsese cifra de 2.131.527 de locuitori la recensământul din anul 1912⁷. Întreaga regiune a Moldovei nu putea face față, cu toate resursele sale de hrănire, cazare și îngrijire medicală, unui număr atât de mare de refugiați.

Problema refugiaților de război era într-adevăr una foarte spinoasă. În primul rând, nu exista o statistică generală care ar fi permis o mai bună calibrare a mijloacelor. În al doilea rând, nu exista un personal disponibil pentru a face respectiva operațiune.

³ Bianu 1926, 49-51.

⁴ Zeletin 1926, 39.

⁵ Petrescu 2018, 92.

⁶ Kostaki 2020, 264.

⁷ Agrigoroaiei 2016, 133.

În al treilea rând, refugiații erau în proporție copleșitoare femei, copii, adolescenți și bătrâni, foarte puțini bărbați în putere, așa încât măsurile adoptate trebuiau concepute în funcție de aceste particularități. În al patrulea rând, nu s-a făcut o triere a acestor oameni după starea lor de sănătate, nu au existat carantine sau controale sanitare, ceea ce a făcut ca bolile deja existente în Moldova să fie agravate de cele aduse de refugiați⁸.

Acestea erau condițiile sfârșitului de an 1916. Nici în Bucureștiul ocupat de armatele germano-austro-ungare, conduse de feldmareșalul von Mackensen, situația nu era mai fericită. Capitularea a fost percepută în modul cel mai dureros de către întreaga societate românească, mai ales de către locuitorii capitalei. Chiar a doua zi, von Mackensen, comandantul tuturor trupelor dă un comunicat militar conform căruia sunt garantate viața, avutul și securitatea fiecărui locuitor în schimbul colaborării cu trupele de ocupație. Această promisiune nu avea însă să fie respectată întru totul. Chiar și sexualitatea a reprezentat o formă a supraviețuirii. Mareșalul von Mackensen (poreclit și „spărgătorul de fronturi”) ar fi ordonat trupelor sale în primele zile de ocupație: „Să vă feriți de multe lucruri în această țară, dar mai întâi să vă feriți de femei”⁹.

Bulgarii au făcut cele mai mari probleme. Femeile ce le-au ieșit în cale, tinere sau mai bătrâne au fost violate. Chiar și preoții au avut de suferit. Pe străzile secundare trecătorii erau deseori opriți cerându-li-se bani. Cei ce refuzau erau amenințați cu baionetele. Nu de puține ori, ofițerii germani au fost obligați să intervină pentru a scăpa pe unele victime din mâinile soldaților bulgari¹⁰.

Armata germană de ocupație a găsit în România o abundență de hrană, produse de lux, mijloace de distracție, toate acestea lipsind de cel puțin doi ani în țara de origine a nemților. În general, aceștia s-au comportat onorabil față de bucureșteni, turcii, dar mai ales bulgarii fiind cei care au fost cei mai recalcitranți și violenți.

Au fost făcute mai multe reforme de către germani odată cu ocuparea Bucureștiului și a celei mai mari părți din România. Aceste măsuri au dovedit organizarea și rigoarea spiritului teuton, fiind chiar benefice. Între cele mai bune măsuri s-au remarcat: obligația locuitorilor de a-și mătura, uda sau curăța de zăpadă trotuarele, datoria fiecăruia de a semăna legume pe locurile virane, în curțile mai mari și prin grădini, indicația de a transforma fructele în exces în marmeladă și de a folosi castanele sălbatice în industrie, interzicerea consumului de cartofi prea tineri, precum și a puilor, vițelilor și mieilor care nu au ajuns la maturitate, eliminarea tuturor câinilor vagabonzi și a celor care lătrau excesiv¹¹.

⁸ Ciupală 2017, 103.

⁹ Bacalbașa 2017, 60.

¹⁰ Bacalbașa 2017, 44.

¹¹ Bacalbașa 2017, 196.

Impactul acestei noi ordini sociale era major, mai ales atunci când a fost implicată măsurarea și percepția timpului. Apreciem că cele mai mari schimbări au fost introducerea calendarului gregorian în locul celui iulian, ca și modificarea orei, după modelul celei a Europei centrale¹². Toate aceste schimbări de paradigmă, radicale, au fost posibile în baza deciziilor pe care le lua Guvernământul Imperial. Ele ajungeau la populație prin intermediul unor afișe postate în capitala ocupată.

În data de 9/22 decembrie 1916, o astfel de publicație informează tranșant că România (cea ocupată, cu excepția părții de nord a Moldovei) va trece de la ora Europei Orientale la ora Europei Centrale. Această măsură, deși a fost luată brusc de către autoritățile de ocupație, a fost totuși suportabilă. Șocul va veni puțin mai târziu, când într-o nouă publicație se anunță înlocuirea grabnică a calendarului iulian (cel pe stil vechi), cu cel gregorian (cel pe stil nou). Concret, acest fapt însemna dispariția unei întregi perioade cuprinsă între zilele de 19-31 decembrie 1916. Decizia a provocat o undă de șoc în întreaga societate civilă, dar mai ales în cadrul Bisericii Ortodoxe Române¹³.

Chestiunea calendarului a produs multă tulburare și neliniște în popor. Instituțiile statului, birourile autorităților, sectorul economic erau silit să lucreze după un alt program. Oamenii, obișnuiți cu vechea rânduială, erau obligați să muncească în zilele când obișnuiau să sărbătorească cele mai mari sărbători creștine, Paștele și Crăciunul. În plus, și celelalte sărbători relevante precum Buna Vestire, Înălțarea Sfintei Cruci își schimbaseră subit locul în calendar, spre stupefacția tuturor, românii fiind cunoscuți ca un popor foarte atașat de Biserică în general, dar și de valorile creștine¹⁴.

Mitropolitul Conon a fost pus într-o situație dificilă, asistând neputincios la cele hotărâte de germani.

„Am găsit pe Primatul zăpăcit cu desăvârșire”¹⁵, scrie Theodorian-Carada în memoriile sale. Theodorian Carada, un apropiat al arhiepiscopului romano-catolic de București, Raymund Netzhammer, intrase în grațiile prim-ministrului Alexandru Marghiloman. Ajuns, pentru scurt timp, director al Mitropoliei, Carada îl presa pe ierarhul ortodox Conon să accepte implementarea calendarului gregorian în locul celui vechi, iulian.

Pe lângă acestea, românii din restul țării ocupate aveau sentimentul că necazurile nu mai conteneau, fiind împovărați de griji și biruri. Era o realitate crudă pe care o știau

¹² Lățea, *Crăciun 1916: chestiunea calendarului înainte și după Marele Război*, <https://muzeulmemoriei.ro> (accesat 16. 11. 2025).

¹³ Lățea, *Crăciun 1916: chestiunea calendarului înainte și după Marele Război*, <https://muzeulmemoriei.ro> (accesat 23. 02. 2025)

¹⁴ ȘJAN Brăila, fond *Primăria orașului Brăila*, dosar 99/1916.

¹⁵ Diac, *Reforma calendarului a adus schisma în Biserica Ortodoxă*, <https://historia.ro> (accesat 16. 11. 2025)

atât Feldmareșalul August von Mackensen, cât și Mitropolitul Conon. De aceea, ambii s-au folosit inteligent de problema moaștelor Sf. Dimitrie în perspectiva unui act de reparație morală: mitropolitul temător de judecata posterității, feldmareșalul probabil dornic să evite o revoltă populară. S-a găsit astfel antidotul nemulțumirilor în figura bulgarului hrăpăreț și lipsit de orice urmă de civilizație¹⁶.

Încercarea germanilor de a schimba calendarul iulian cu cel gregorian a reliefat încă un fapt important – ruptura dintre ortodoxie și catolicism. În plus, această chestiune, a calendarului îndreptat, devenea brusc și o problemă de ordin politic. Mai mult, devenea un motiv al protestelor organizate de doamnele ortodoxe din jurul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române¹⁷, la care se raliau doamnele din familia Brătianu, toate foarte deranjate de numirea unui greco-catolic în funcția de director al Mitropoliei, în persoana lui Marius Theodorian Carada. Toată această puternică opoziție într-o chestiune strict religioasă va face ca autoritățile germane de ocupație să adopte o atitudine foarte prudentă, nedorind stârnirea unor tulburări sau revolte.

Mitropolitul Primat Conon Arămescu-Donici, echivalentul Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române de astăzi, a luat atitudine față de aceste schimbări care afectau dramatic viața religioasă a românilor, chiar dacă cea mai mare parte a lor se aflau sub ocupația trupelor germane.

Mitropolitul Conon era moldovean de origine, născut în satul Urzici-Arămești de lângă orașul Roman. S-a călugărit la Mănăstirea Neamț, urmând în jurul anului 1857 cursurile seminarului de aici, trecând apoi la Universitatea din Cernăuți, unde a obținut și titlul academic de doctor în teologie. Ulterior se va stabili la Iași unde va fi profesor la Școala Centrală de Fete și la Seminarul „Veniamin”. La 7 iulie 1895, a fost înălțat în treapta de arhieru în cadrul Mitropoliei Moldovei, fiind hirotonit de către mitropolitul Iosif Naniescu. O scurtă perioadă a fost vicar al episcopiei Romanului, fiind ales episcop al Hușilor, la 8 februarie 1902, pentru ca, după zece ani de activitate pastorală, la 14 februarie 1912, să fie înscăunat în treapta de mitropolit primat al României.

Perioada în care a activat în cea mai înaltă funcție bisericească a timpului respectiv nu a fost una ușoară, fiind plină de tulburări și frământări pe tema organizării Bisericii din Vechiul Regat, dar și a raporturilor care trebuiau stabilite între stat și Biserică. În acei ani, au existat numeroase demisii și scoateri forțate din scaunul vlădicesc ale mai multor ierarhi. Mitropolitul Conon, prin vârsta sa înaintată și experiența pe măsură, era considerat o soluție de compromis, menită să atenueze provocările și tulburările cu care se confrunta Biserica¹⁸.

¹⁶ Topor 2020, 194.

¹⁷ Ciupală 2017, 183.

¹⁸ Enache 2010.

Așadar, prin protestele sale energice față de hotărârea autorităților germane, bazate pe faptul că ortodocșii trăitori în România nu vor avea parte de celebrarea Crăciunului, una dintre cele mai mari sărbători ale ortodoxiei, Mitropolitul Conon a reușit să schimbe cele hotărâte de către Guvernământul Imperial. În consecință, hotărârea inițială despre schimbarea calendarului iulian cu cel gregorian a fost completată cu o alta, datată 23 decembrie 1916/5 ianuarie 1917 potrivit căreia: „se decide ca aplicarea acestui Calendar va începe pentru biserica ortodoxă în ziua de 8/21 ianuarie 1917. Această măsură se ia pentru a da posibilitatea Bisericii Ortodoxe să serbeze Sfintele Sărbători ale Crăciunului și ale Sf. Epifanie (?)”¹⁹.

Această schimbare este certificată de însemnările făcute de Pia Alimăneștianu care confirmă faptele. Pe 26 decembrie 1917 (stil vechi), ea notează: „La spital a fost sărbătorit Crăciunul, cu Steaua și Vicleimul. A cântat corul, a oficiat preotul. Eu nu m-am dus”²⁰. Din toate aceste relatări de la fața locului rezultă faptul că bucureștenii, dar și restul românilor ortodocși aflați în restul teritoriilor ocupate au sărbătorit Crăciunul, în ciuda situației dramatice prin care trecea marea majoritate a populației din România.

În Moldova, și mai ales la Iași, situația era dramatică din cauza izbucnirii epidemiei de tifos exantematic, care a decimat populația și armata, provocând moartea a 300.000 de oameni, dintre care 80.000 de militari.

Austeritatea Crăciunului regal din timpul refugiului de la Iași a rămas memorabilă. Pe 25 decembrie familia regală a primit din partea colindătorilor ramuri de vâsc, floarea speranței și a credinței în vremuri mai bune. În preajma Crăciunului, Regina Maria le-a trimis soldaților de pe front 3.000 de pachete conținând cadouri simbolice.²¹ Cu toate aceste greutăți și lipsuri, Crăciunul a fost totuși celebrat, Iașul devenind un oraș al speranței și al renașterii naționale.

Trebuie totuși spus faptul că asupra ierarhilor care au rămas în teritoriile ocupate s-au exercitat presiuni puternice, tocmai pentru ca aceștia să influențeze autoritățile române pentru încheierea unei păci cât mai rapide cu Puterile Centrale. Episcopul Sofronie al Râmnicului a fost închis de către autoritățile de ocupație germane, pentru atitudinea sa fermă și tranșantă împotriva armatelor cotoptoare. Mai mult, în anul 1917 murise și episcopul Calist al Argeșului. Singurii ierarhi care au avut permisiunea de a activa oficial pe teritoriul ocupat au fost episcopul Dionisie al Buzăului și mitropolitul primat Conon. Nici aceștia nu au fost absolviți de imensele presiuni care se

¹⁹ Ilie (coord.) 2016, 211.

²⁰ Alimăneștianu 2017, 40.

²¹ Stănescu, *Crăciunul Reginei Maria în refugiul de la Iași din 1916*, <https://historia.ro> (accesat 16. 11. 2025).

faceau asupra lor, atât de către germani, dar și de către populația rămasă în capitală, ce nu era în acord cu politica impusă de trupele de ocupație²².

Revenind la chestiunea calendarului, trebuie reliefat că, dincolo de controversele de ordin religios privind sărbătorile din iarna anului 1916, existau grupuri profesionale și chiar indivizi (ceferiști, poștași, telegrafiști, comercianți, finanțiști etc.) pentru care reforma era binevenită și necesară de îndeplinit. Majoritatea instituțiilor de stat, dar și cele din mediul privat, erau obișnuite ca în practica lor cotidiană să lucreze după ambele sisteme calendaristice, mai ales în ceea ce privește tranzacțiile internaționale. În plus, oamenii de știință ai timpului pledaseră în mod repetat în favoarea trecerii la calendarul gregorian. Cei mai reprezentativi au fost Spiru Haret, ministrul reformator al instrucțiunii publice, Gheorghe Țițeica și Ștefan Hepites. Toți aceștia, în intervalul 1898-1900, au lucrat la un memoriu al Societății de Științe din București, încheiat cu un proiect de lege prezentat Parlamentului în data de 15 martie a anului 1900, conform căruia se propunea ca ziua de 19 iulie 1900 să devină – în toată România, 1 august și începând cu această zi, calendarul nou, de tip gregorian, să fie singurul calendar întrebuintat pentru exprimarea datelor în toate actele vieții civile și religioase și ale tuturor autorităților publice²³. Prin urmare, ceea ce au făcut nemții în iarna anului 1916, nu era o noutate absolută, doar că măsura a fost impusă cu rapiditate, fără o dezbateră sau o consultare prealabilă a populației, ținând cont de condițiile speciale impuse de război.

Ar fi fost ocazia potrivită pentru ca toată această controversă să înceteze. Mai ales că momentul era unul foarte prielnic – în anul 1900, decalajul dintre calendarul iulian și cel gregorian creștea de la 12 la 13 zile, așa că era momentul oportun ca această chestiune să fie reglată și reglementată. Referitor la toată această problematică ce era ridicată de chestiunea calendarului o foaie bisericească-politică de la Blaj (unde era episcopia Unită, cea a greco-catolicilor) scria, cu un optimism moderat:

„Noi românii greco-catolici, ori cât de mult ne-am dori reforma aceasta, nu am putea-o face separați de orientali, vom aștepta deci cu răbdare... Vom vedea ce soartă va avea și acest proiect. Ne îndoim însă că-l vom vedea vre o dată trecut cu succes prin desbaterile corpurilor legiuitoare, după ce am citit puternicele (?) argumente aduse în senat de arhierii bisericii ortodoxe române”²⁴.

Scepticismul românilor ardeleni era pe deplin întemeiat. Problema principală care a întârziat reforma calendaristică în România, în perioada interbelică, a fost acuzația conform căreia îndreptarea calendarului era o formă mascată de catolicizare a

²² Enache 2010.

²³ Lățea, *Crăciun 1916: chestiunea calendarului înainte și după Marele Război*, <https://muzeulmemoriei.ro> (accesat 23. 02. 2025).

²⁴ *Reforma calendarului*, în: „Unirea: foaie bisericească-politică” X, nr. 14, 7 aprilie 1900.

ortodoxiei românești (sau, mai aproape de adevăr, o formă de secularizare a întregii societăți). Previzibil, proiectul întocmit de lumea intelectuală de la 1900 avea să se împotmolească în comisii. Metehnele românești au făcut zadarnică o hotărâre care să pună definitiv punct acestui subiect, care a devenit din ce în ce mai controversat, mai ales odată cu integrarea în România a Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia), una dintre provinciile cele mai rezistente la schimbare, cel puțin în privința acestui aspect, al calendarului. Acolo mai conta un aspect – influența deosebit de puternică a Bisericii Ortodoxe Ruse (ce funcționa după calendarul neîndreptat, iulian) în anii de ocupație țaristă, 1812-1918, dublată și de o intensă activitate de rusificare.

Odată cu ocupația germană a Bucureștiului s-a consumat un episod unic, în care românii au reacționat neașteptat de convulsiv. Totul s-a petrecut într-o zi de duminică, în luna februarie a anului 1918, când clopotul cel mare al catedralei a început pe neașteptate să bată. Un grup de soldați bulgari lichidaseră paza alcătuită din doi sergenți români și plecaseră cu sicriul în care se aflau moaștele Sf. Dimitrie Basarabov, ocrotitorul capitalei²⁵.

Evenimentele au fost surprinse și de un martor ocular, un cioban român care făcuse multe drumuri de-o parte și de alta a frontierei României cu Bulgaria, pe nume Nicolae Șucu. Acesta fusese la Teatrul Național și se îndrepta spre locul în care era cazat, când a observat un automobil oprit în fața Mitropoliei în care au fost puse moaștele sfântului, împreună cu potcapul aurit al mitropolitului și multe alte lucruri. În acele momente, luminându-se de ziuă, s-a dat de veste că bulgarii furaseră pe Sf. Dumitru. Era o blasfemie de neînchipuit! Doar bulgarii ce locuiau în București, ducându-și traiul ca lăptari, admiteau furtul tacit, căci sfântul era de origine bulgară²⁶.

Ierarhul Conon Arămescu-Donici a fost probabil primul care a aflat despre aceste evenimente, redactând rapid o înștiințare către von Mackensen, comandantul armatelor de ocupație, prin care se cereau măsuri urgente pentru recuperarea moaștelor²⁷.

Misiunea lui Mackensen nu era deloc una facilă. Chiar dacă bulgarii erau aliații germanilor, trebuiau luate măsuri ferme, cunoscute fiind sentimentele și reacțiile populației. Martorii vremii susțin că s-a manifestat furios când a aflat despre furtul moaștelor, dând dovadă de neliniște²⁸. La presiunea publică, moaștele Sf. Dimitrie (care au ajuns la București în 1774, în drumul lor spre Rusia, prin strădaniile unui negustor bogat pe nume Hagi Dimitrie, care l-a convins pe generalul rus Petru Saltâcov, probabil și prin puterea arginților, să le lase în România) au fost recuperate aproape de Giurgiu, în drumul lor spre Bulgaria.

²⁵ Topor 2020, 189-190.

²⁶ Șucu 2017, 155-159.

²⁷ Topor 2020, 191.

²⁸ Marghiloman 1927, 355.

Se pare că furtul moaștelor Sf. Dimitrie Basarabov a fost premeditat. Un amplu dosar pe care germanii, la părăsirea Bucureștilor, l-au lăsat în grija prefectului de atunci, Alexandru Tzigara-Samurcaș dezvăluie că întreaga operațiune a fost planificată de însuși Tantiloff, reprezentantul guvernului bulgar în administrația militară din România²⁹.

Într-un final, racla cu moaștele Sf. Dimitrie a fost reșezată în catedrală cu toată pompa cuvenită. Țăranii și târgoveții îngenuncheau pe drumul trecerii cortegiului cu lumânări în mâini, deși era o mare lipsă a acestora. S-a mai înfripat și o legendă: sfântul s-a lăsat greu și din acest motiv miraculos bulgarii n-au putut să-l ducă prea departe³⁰.

Vom încheia acest studiu cu o discuție asupra unei alte controverse, de data aceasta iscată de o personalitate a Bisericii care a activat în perioada ocupației germane, Mitropolitul Primat Conon Arămescu-Donici (1837-1922). A fost ales în această înaltă funcție de slujire, cea de mitropolit-primat, la 14 februarie 1912, tot într-o perioadă dificilă din punct de vedere politic, mai ales în Balcani. A păstorit până la 31 decembrie 1918, când s-a retras din scaun, la 82 de ani și bolnav, în urma presiunilor justificate făcute asupra sa, pentru că a fost primul semnatar al *Manifestului „pacifist”* lansat din avion în interiorul tranșeelelor de la Mărășești, în vara lui 1917, prin care le cerea soldaților români, care apărau ultima frântură de pământ românesc pe frontul din Moldova, să nu acționeze împotriva coterpitorilor germani. *Manifestul* în cauză fusese redactat de către Gala Galaction (și el slujitor al bisericii, intelectual de vază) și de avocatul Virgil Arion, ambii, ca și Mitropolitul-Primat Conon Arămescu-Donici, aflându-se la București, în teritoriul ocupat de către germani, în anii 1916-1918³¹.

Ca urmare a acestei acțiuni, Mitropolitul Conon a fost socotit trădător de către guvernul român aflat în exil la Iași. Sunt întrerupte și contactele între ierarhii aflați în teritoriul ocupat și cei refugiați în Moldova. Abia după încheierea păcii de la București, între România și Puterile Centrale, Mitropolitul reintra în drepturile sale depline, de Primat al României. Victoria finală a Antantei a făcut ca efectele păcii semnate la București să fie nule, la fel ca și deciziile guvernului lui Alexandru Marghiloman, pro-german, în timpul căruia au fost aleși ierarhi pentru posturile ce erau vacante. Totuși, tratatul de la Buftea-București semnat în mai 1918 avea să anuleze Convenția politică dintre România și Antanta din 1916, fapt care va crea dificultăți majore la Conferința de Pace de la Paris-Versailles (1919-1920).

După încheierea totală a războiului și făurirea României întregite, noul guvern a decis ca toate persoanele care au colaborat cu ocupanții germani să fie înlăturate,

²⁹ Tzigara-Samurcaș 1999, 209.

³⁰ Bacalbașa 2017, 199.

³¹ Pentelescu, Preda 2019, 234.

inclusiv în Biserică, și să fie aduși oameni noi. Mitropolitul Conon, acuzat de colaboraționism, a fost printre primii vizați³².

Situația Mitropolitului-Primat Conon Arămescu-Donici, judecând după o viziune comparativă, seamănă – păstrând proporțiile și caracteristicile fiecărei perioade în parte – cu cea a Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, cel care a condus Basarabia (până în 1821) în timpul ocupației rusești începute în 1812. Cel din urmă a aplicat politica statului rus în Basarabia, dar a făcut și multe lucruri benefice românilor trăitori acolo: înființarea seminarului teologic de la Chișinău în 1813, înființarea tipografiei de la Chișinău în 1814, prima din spațiul dintre Prut și Nistru, sau tipărirea Bibliei din 1819, monumentală operă în limba română³³. Similar, și Mitropolitul Conon a făcut numeroase lucruri benefice chiar în situația în care mare parte din țară se afla sub ocupație: nu a ezitat să-și afirme apartenența la neam, prin sprijinirea masivă a acțiunilor de caritate pentru soldații români răniți sau prizonieri, prin pomenirea familiei regale a României (considerată trădătoare de către germani), prin slujbele ținute cu prilejul unirii dintre Basarabia și România. Mai trebuie amintit faptul că Mitropolitul Conon a intervenit pentru a împiedica topirea clopotelor bisericilor bucureștene de către armatele germane, salvând, printre altele, marele clopot din Dealul Mitropoliei³⁴. Tot Mitropolitul Conon a oficiat slujba de convertire la religia creștin-ortodoxă a regelui Ferdinand I. Episodul manifestelor de la Mărășești va rămâne însă definitiv pentru sfârșitul păstoririi mitropolitului, toate acuzele și suferințele cauzate de acest eveniment fiind suportate cu stoicism și smerenie adâncă. Va trece la cele veșnice în data de 7 august 1922, fiind înhumat la Mănăstirea Cernica, de lângă București.

În lumina acestor idei, situația României în intervalul decembrie 1916 - noiembrie 1918 a fost una dramatică, însă cu un final nesperat de favorabil. Eșecul ofensivei germane în iulie 1918 pe frontul de vest, alături de succesele italienilor împotriva forțelor austro-ungare au grăbit prăbușirea Puterilor Centrale³⁵. Regele Ferdinand ordonase armatei să reentre în război pe 10 noiembrie 1918, cu numai o zi înaintea capitulării Germaniei. Așadar, se va deschide calea către Marea Unire.

În ceea ce privește calendarul, în 1919 statul român a adoptat oficial stilul nou, dar Biserica Ortodoxă Română va face același lucru abia în 1924, după o serie de consultări cu celelalte biserici ortodoxe. Adoptarea calendarului gregorian (în detrimentul celui vechi, iulian) a fost o reformă necesară în vederea unificării tuturor provinciilor care au intrat în componența României Mari, contribuind decisiv la modernizarea și consolidarea statului.

³² Enache 2010.

³³ Ciobanu 1992, 44-46.

³⁴ Enache 2010.

³⁵ Deletant 2024, 53.

THE GREAT WAR AND THE GERMAN OCCUPATION OF BUCHAREST.
THE ATTEMPT TO INTRODUCE THE GREGORIAN CALENDAR
(ABSTRACT)

The present study presents a lesser-known aspect that generated some controversy when it produced its effects. It is about the sudden adoption of the Western Gregorian calendar during the German military occupation of Bucharest. King Ferdinand I, the government and a good part of the population retreated to Moldavia, to Iași, which became the war capital of Romania for almost two years.

The research is based on diaries and memoirs such as: "Maria, Queen of Romania, War Diary 1917-1918", Henri Berthelot, "Journal and Correspondence 1916-1919", Vasile Bianu, "Notes from the Great Romanian War, Volume I. From mobilization to peace in Bucharest", Costin Petrescu, "In Iași during the 1916-1917 war. The notes of a refugee painter", Ion Agrigoroaiei, "The city of Iași - "the capital of resistance to the end" (1916-1917), Constantin Bacalbașa, "The capital under enemy occupation, 1916-1917", Claudiu-Lucian Topor, ""Auf nach Rumanien" The German-Romanian conflict 1916-1918", Pia Alimăneștianu, "Notes during the occupation German (1916-1918)", Kostaki, C. Lupu, "Memoirs of a traitor. A high-ranking Romanian official under the German military rule (1916-1918)".

A less common episode is also presented, at least for the first half of the 20th century, the theft of the relics of Saint Dimitrie Basarabov (the New), the protector of Bucharest.

Bibliografie

IZVOARE

SJAN Brăila, Fond *Primăria orașului Brăila*, dosar 99/1916.

STUDII, ARTICOLE ȘI VOLUME

- Agrigoroaiei 2016, Ion Agrigoroaiei, *Orașul Iași – „capitala rezistenței până la capăt” (1916-1917)*, Editura Junimea, Iași, 2016.
- Alimăneștianu 2017, Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)*, Corint Books, București, 2017.
- Bacalbașa 2017, Constantin Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului, 1916-1917*, Editura Vremea, București, 2017.
- Berthelot 2000, Henri Berthelot, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- Bianu 1926, Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari, Tomul I. De la mobilizare până la pacea de la București*, Institutul de Arte Grafice, Cluj, 1926.
- Boia 2013, Lucian Boia, *Germanofili. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Editura Humanitas, București, 2013.
- Boia 2014, Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Editura Humanitas, București, 2014.
- Ciobanu 1992, Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chișinău, 1992.
- Ciupală 2017, Alin Ciupală, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- Diac 2022, Cristina Diac, *Reforma calendarului a adus schisma în Biserica Ortodoxă*, în <https://historia.ro>, accesat 16.11.2025.
- Deletant 2024, Dennis Deletant, *România, 1916-1941. O istorie politică*, Editura Humanitas, București, 2024.
- Enache 2010, George Enache, *Drama mitropolitului primat Conon*, în <https://ziarillumina.ro>, 02 Oct. 2010, accesat în 05.05.2025.
- Ilie 2016, Cornel-Constantin Ilie (coord.), *România în Marele Război*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2016.
- Kostaki 2020, Lupu C. Kostaki, *Memoriile unui trădător. Un înalt funcționar român sub guvernământul militar german (1916-1918)*, Editura Humanitas, București, 2020.
- Marghiloman 1927, Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, vol. III (1917-1918), ed. I, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927.

- Maria 2015, Maria Regina României, *Jurnal de război 1917-1918*, Editura Humanitas, București, 2015.
- Pentelescu, Preda 2019, Aurel Pentelescu, Gavril Preda, *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853-1934) și Marea Unire din anul 1918*, Editura Militară, București, 2019.
- Petrescu 2018, Costin Petrescu, *La Iași în timpul războiului 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat*, ediție de Virginia Barbu, Editura Humanitas, București, 2018.
- Stănescu 2018, Dorin Stănescu, *Crăciunul Reginei Maria în refugiul de la Iași din 1916*, în <https://historia.ro>, accesat 16. 11. 2025.
- Șucu 2017, Nicolae S. Șucu, *Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, Editura Humanitas, București, 2017.
- Topor 2020, Claudiu-Lucian Topor, *„Auf nach Rumanien” Beligeranța germano-română 1916-1918*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2020.
- Tzigara-Samurçaș 1999, Alexandru Tzigara-Samurçaș, *Memorii*, vol. II (1910-1918), Editura „Grai și suflet - Cultura Națională”, București, 1999.
- Zeletin 1926, Ștefan Zeletin, *Retragerea*, Editura Revistei „Pagini agrare și sociale”, București, 1926.